

REZUMAT

Ion Pillat a fost unul dintre cei mai importanți cunoscători de poezie ai vremii sale: poet, teoretician, traducător și posesor al unei biblioteci de poezie prin care și-a uimit contemporanii. El a făurit o poezie de mare diversitate tematică și în același timp de o varietate a formelor de versificație, autodefinindu-se prin tendința de statornicie („pământul care rămâne același”) și condiția de peregrin, legată de nostalgia exoticului și de limita temporală a vieții (“timpul care fuge mereu”).

Cercetarea creației sale poetice a pornit inițial de la constatarea laturii tradiționaliste, a legăturii pe care poetul a reușit s-o păstreze cu vatra strămoșească. Ceea ce m-a frapat la această creație pillatiană a fost tocmai această îmbinare dintre tradiționalism și modernitate, explicată de poetul însuși prin dihotomia dintre intenție și realizare, după cum sublinia în *Mărturisiri*. Cu toate că locuise în Franța, unde se plămădeau mișcările de modernizare ale poeziei și era la curent cu rolul pe care simbolismul și parnasianismul îl avuseseră în acest sens, întors în țară poetul opta pentru alternativa tradiționalistă. Odată cu volumul *Grădina între ziduri*, apărut la sfârșitul Primului Război Mondial, chiar în ziua semnării Tratatului de pace de la Versailles, pe data de 28 iunie 1919, poetul realiza o schimbare de optică prin redescoperirea spațiului poetic românesc. Cel puțin două poeme din volum întăresc această idee: *Seară la Miorcani* și *Aici sosi pe vremuri*. Chiar dacă ultimul poem a fost transferat în volumul următor, *Pe Argeș în sus*, considerat creație de răscruce a operei sale, se poate sesiza faptul că schimbările se prefigurează de pe acum, poemul *Seară la Miorcani* constituind creația care consfințește transfigurarea imaginarului pillatian.

Probabil că experiența dură a războiului și înfăptuirea idealului unității naționale au generat întoarcerea lui Pillat spre acest spațiu tradițional, anticipată de altfel încă prin poezia începuturilor reprezentată prin ciclul *Casa amintirii*, adevărată matrice a spațiului său poetic. Poate reprezenta aceasta o dovadă certă că, încă din momentele începuturilor, s-au conturat adevăratele coordonate lirice ale operei.

Lucrarea propriu-zisă privește numai creația sa poetică utilizând însă și materialul adiacent al corespondenței ori studiile și articolele care contribuie la o mai

bună percepție a poeziei, așa cum sunt mărturisirile și paginile de jurnal. Ea a fost structurată în cinci capitole: *Rolul unor elemente biografice în înțelegerea operei literare, Timpul și amintirea, Natura în creația lui Pillat, Tradiționalismul, Neoclasicismul și poezia pură.*

Primul capitol(*Rolul unor elemente biografice în înțelegerea operei literare*) nu este unul strict biografic, deoarece nu ne-am propus descoperirea unor elemente noi referitoare la viața scriitorului, ci doar prezentarea unor legături între viață și operă. punctând acele momente pe care le-am considerat esențiale pentru formarea sa ca poet (întâlnirile cu Titu Maiorescu, Florica Rosetti, Alexandru Macedonski ori vizitele la moșia de la Florica, la conacul părintesc din Miorcani, la reședința din Balcic ori în Grecia). Din acest punct de vedere am ținut să subliniem că Florica Rosetti , nepoata lui Titu Maiorescu, a avut rolul de muză pentru câteva creații ale tinereții, inclusiv pentru poemul în proză care a constituit debutul său editorial: *Povestea celui din urmă sfânt*. Criticul Titu Maiorescu a fost personalitatea care i-a acordat lui Pillat girul debutului poetic și cred că l-a influențat în ceea ce privește cultul formei și opțiunea pentru versul clasic, iar Alexandru Macedonski a constituit un model creator și de aceea Pillat i-a purtat o neobosită admirație și i-a acordat o mână de ajutor atunci când a putut-o face.

Bazându-mă pe studiul corespondenței publicate în volum, sub îngrijirea Corneliiei Pillat, am încercat să clarific problema primei sale creații în versuri demonstrând că aceasta este poemul *S-au dus(Legendă)*, apărut inițial într-o scrisoare adresată bunicii, Pia Brătianu, cu titlul provizoriu *Pentru tine* și nu poemul *În catedrală*, așa cum s-a încetățenit ideea. Tot corespondența ne-a permis o mai bună înțelegere a relațiilor de familie, a legăturilor pe care poetul le-a avut cu cele două mătuși: Pia Alimăneșteanu(Lelița) și Sabina Cantacuzino(tanti Bi) precum și aflarea unor elemente noi despre raporturile cu locurile dragi: Florica, Miorcanii și Balcicul, favorizând o mai bună percepție a creației. Am putut sesiza că aceste locuri cu o mare încărcătură biografică au generat, fiecare la rândul-i, câte un volum de poezii. Dar până ajungem acolo merită subliniat faptul că debutul publicistic al lui Pillat la revista *Convorbiri literare* a avut loc în același an(1912) cu debutul editorial, realizat cu

poemul în proză: *Povestea celui din urmă sfânt*, apărut în Franța în 500 de exemplare, la începutul anului 1912, o plachetă cu ilustrații de Petre Georgescu Rachivanu, însoțită de următoarea mențiune:

Făcutu-s-au aceste slove în luna lui Brumar a anului 1911, sfârșitu-s-au de tipărit în ziua de 1 Ianuarie 1912 A La Belle Edition la Paris.¹

Poemul cuprinde și patru catrene, structurate sub forma unei dedicații, care nu mai sunt reluate în reeditările ulterioare(*Când tremurând luceferi*), poate și pentru faptul că relațiile cu Florica Rosetti s-au răcit, iar Pillat s-a căsătorit în anul 1915 cu Maria Procopiu. Vizita pe care am făcut-o la Miorcani nu a reușit să consemneze prea multe noutăți biografice în afară de starea de paragină în care se află vechiul conac boieresc care datează de pe vremea domnitorului Alexandru Șuțu, Pillăteștii fiind o familie veche din Moldova menționată în opera *Descriptio Moldaviae* a lui Dimitrie Cantemir. Cedarea acestei locații Mitropoliei Moldovei nu știm dacă va reuși să scoată în relief valoarea de excepție pe care l-a avut spațiul privilegiat al Miorcanilor pentru creația lui Pillat. Considerăm că transformarea casei într-un muzeu aflat sub egida directă a Academiei, cu reconstituirea ambianței de altădată, a bibliotecii și a mobilierului, ar fi fost mult mai potrivită.

La sfârșitul capitolului am scos în evidență câteva aspecte legate de omul de cultură care a fost Ion Pillat, posesor al mai multor biblioteci, membru al P.E.N. Clubului, participant la congrese și conferințe pe teme de cultură ori susținător al confrăților în publicarea volumelor de poezii(pe Macedonski l-a sprijinit în editarea volumului *Flori sacre* și pe Bacovia, în editarea volumului *Plumb*). Interesul lui Pillat pentru poezie s-a manifestat prin preocupările constante față de creațiile confrăților săi, numeroasele antologii pe care le-a proiectat și le-a scos la lumină, prin seria *Cărțile albe* în care au apărut cele mai importante opere ale scriitorilor români și, nu în ultimul rând, prin traducerile din lirica universală. Trebuie menționat faptul că Pillat a fost un foarte bun cunoscător al liricii moderne și a tradus din creațiile poezilor: Baudelaire, Jean Moreas, Francis Jammes, Goethe, Trakl, Schelley, Yeats, Edgar Lee Masters, Sera Teasdale etc. Cu Rainer Maria Rilke poetul a purtat o corespondență și la fel s-au

---

petrecut lucrurile cu Saint John Perse, din opera căruia Pillat a tradus, pentru întâia oară la noi, poemul „Anabasis.”

Critica literară a recunoscut în creația poetică a lui Pillat existența a trei etape distincte pe care poetul însuși le-a impus prin numeroasele sale „testamente”. Prima etapă este cea parnasian – simbolistă, cu unele accente baroce(după cum sublinia Cristian Livescu) și cuprinde volumele: *Visări păgâne*, *Eternități de-o clipă*, *Amăgiri și Grădina între ziduri*.

Poeziile au fost supuse unui proces permanent de reevaluare, așa cum se poate observa din prefața volumului antologic *Întoarcere* (apărut în anul 1928), în care poetul mărturisea:

„Un volum de adevărată poezie e o piatră de hotar. Aici începe un om – aici își îngrădește el anumitul fel de a simți, de a gândi și de a oglindi viața, dar nu toți poeții izbutesc de la primele versuri, de la întâiul volum, să-și afirme răspicat personalitatea și, într-un stil propriu, să-și tragă hotărât granițele sufletești. Ei sunt asemenea meșterilor fântânari urmărind ape presimțite în adâncurile pământului.”²

Deși n-am insistat prea mult asupra creațiilor primei etape, am subliniat rolul ei de factor germinator pentru întreaga operă poetică, arătând că de aici s-au desprins principalele direcții ale liricii sale. Referitor la această etapă am încercat să scot în evidență, pe urmele lui N. Balotă, viziunea antinomică, specifică pentru creația poetică îndeosebi, ilustrată prin mitul centaurului, expresie a confruntării dintre pasiune și rațiune. Oare nu este acesta și conflictul fundamental din operele clasice? Dihotomia se poate sesiza în special la nivelul tematic prin cele două aspecte esențiale: natura și timpul, polii creației sale poetice cărora li se pot adăuga tradiția și clasicismul ori alte serii antinomice precum: trup-spirit, rostire-tăcere, vinovăție-inocență, timp-eternitate, relativ-absolut. Metoda de lucru utilizată a fost o scrutare a poeziei din interior, după ce în prealabil am luat contact cu aproape toată bibliografia critică.

Parcurgând traseul creației poetice am ajuns la concluzia că edificiul poetic pillatian este o construcție solidă ale cărei coloane de susținere ar putea fi chiar

---

elementele care au făcut obiectul cercetării propriu-zise: *timpul, natura, tradiția și neoclasicismul*, cu valoarea unor coordonate ale operei sale poetice.

Cercetarea propriu-zisă începe cu capitolul *Timpul și amintirea* considerând că cele două elemente reprezintă obsesia fundamentală a creației pillatiene, cu rolul unei adevărate metafizici. Timpul și amintirea sunt prezente încă din prima etapă a creației poetice prin ciclurile: *Casa amintirii* și *Cântece de demult*, dar și prin anumite simboluri livrești precum: centaurii, caii și stepa. Trebuie semnalate și influențele lui Proust ori Bergson, cu opera cărora Pillat era bine familiarizat, așa cum o demonstrează corespondența.

În perioada maturității creatoare aparținând etapei tradiționaliste, poetul își perfecționează tehnica prin învăluirea peisajului în aburul timpului devenit amintire și manifestă o viziune ciclică asupra vieții și morții, așa numita cosmicitate care-i conferă întregii sale creații un orizont aflat în imediata vecinătate a liricii noastre populare. Am constatat că există o multitudine de ipostaze sub care este prezentat timpul, de la simpla succesiune a anotimpurilor din volumul *Pe Argeș în sus* ori din ciclul *Calendarul viei* și preferința pentru toamnă, amurg sau înserare, până la descoperirea aceluși timp care erodează ființa umană, amenințând-o mereu, prezent în *Elegiile* volumelor *Caietul verde* și *Limpezimi*, poeme care au devenit expresia directă a zbuciumului sufletesc, drame ale singurătății umane. Viziunea tragică a lumii nu conferă însă nota dominantă acestei poezii pillatiene tocmai pentru faptul că poetul nu și-a propus acest lucru, dorind să-și învingă teama de moarte. Cu toate că elegiile constituie una dintre laturile rezistente ale creației, miezul ei poetic, așa cum am subliniat, Pillat nu a intenționat să se afirme ca un poet al jelaniei și, asemenea confratelui său Alexandru Macedonski, a preferat o atitudine bărbătească încercând să-și ascundă suferința sub haina seninătății, așa cum arăta într-un poem care poate fi considerat adevărată artă poetică:

E doar un om si-a suferit și el,/Dar n-a vrut plâns și bocet de muiere./Să fii sortit desăvârșirii-i greu:/O cumpănă în zile de durere. (Menire).

Dacă ne gândim la perioada zbuciumată și grea a războiului și la forța pe care poetul a găsit-o încercând să dea glas seninătății apolinice și idealului clasic, drept expresie a încrederii neștrămutate în triumful valorilor, constatăm că o asemenea

creație ar merita apreciată cu atât mai mult. Prezent în întreaga sa poezie, fie sub forma trecutului (*Cântece de demult*), fie a amintirii (în creația sa tradiționalistă), timpul a dat multor poeme o formă interogativ-acută (*Umbra Timpului*) care conferă o notă de modernitate întregii poezii. Cred că N. Manolescu a intuit acest lucru și de aceea nu-l putea percepe pe Ion Pillat ca pe un “tradiționalist minor” văzând în el mai degrabă adeptul unui “lirism fără frontiere”.³ E curios lucru cum Pillat, printr-o dreaptă culpă, a săvârșit această neobișnuită sinteză între tradiție și modernitate la fel cum reușiseră contemporanii săi, Tudor Arghezi ori Lucian Blaga.

Capitolul: *Natura în creația lui Pillat* este închinat celuilalt pol al poeziei pillatiene prin care se dă expresie perenității și statorniciei. Natura este percepută aproape așa cum se află ea în creația noastră populară, într-un proces de permanentă revigorare și de renaștere, configurându-se drept suport al întregii opere. Pillat este și un teoretician al problematicii naturii, așa cum se desprinde din conferința intitulată *Sentimentul naturii în evoluția liriceii noastre*,⁴ ținută în același an în care apărea și cel mai important volum de poezii din lirica sa tradiționalistă: *Pe Argeș în sus* (1923). „Sentimentul naturii”, așa cum îi place poetului să-l denumească, se definește prin legătura omului cu natura-mamă și se conturează ca o altă trăsătură dominantă a creației poetice pillatiene.

Poetul zugrăvește aproape întregul areal românesc, de la zăvoiu și lunca Argeșului, la dealul roditor, plin cu pomi și de viță vie de la Florica, la stepa Miorcanilor, vălurită de grâne și străjuită de apa Prutului ori la vârfurile albite de ninsori ale Bucegilor și Negoiiului. Între natură și om se stabilește o legătură pe care poetul o numește „endosmoză” atunci când se referă la creația eminesciană, dar acest lucru e valabil și pentru propria-i creație. Căci pentru Pillat natura nu mai este un simplu aspect exterior, un colț ori un decupaj de peisaj, așa cum era în poezia lui Alecsandri, ci ea se interiorizează devenind un spațiu sufletesc. Deși este surprinsă în toate anotimpurile, poetul preferă albastrul senin al zilelor de vară și lumina aurie a toamnei. Pentru el peisajul rămâne un ferment al inspirației deoarece se comportă asemenea pictorului atent la cele mai mici schimbări de lumină, de nuanțe și de culori. Prețuirea

---

sa pentru pictură se poate ilustra prin dorința de a îngemăna poezia cu imaginea plastică, fapt sesizat încă de la publicarea primei plachete: *Povestea celui din urmă sfânt* care a fost ilustrată cu schițele lui Petre Georgescu Rachtivanu. Menționăm că soția sa, pictorița Maria Procopiu Brateș i-a ilustrat volumul *Balcic*, iar pictorul Ștefan Popescu a făcut același lucru cu ciclul de poezii *Florica*.

Tehnica picturală a fost utilizată în multe poeme fiind una de factură impresionistă, după cum poetul menționa într-o notă la poezia ”Turla,” apărută în volumul „Amăgiri”:

„Învelind același obiect cu alte tonalități, pictorul n-are nevoie să-și schimbe desenul ca să ne dea o realitate diferită. Modifică lumina: înțelesul adânc, sufletul lucrurilor devine altul. Claude Monet a zugrăvit de sute de ori un colț de catedrală, pururi același; totuși din atâtea pânze nu sunt două la fel. Cu trăsături identice fațada de piatră zâmbeste dimineții sau se întunecă în amurg. Nu s-ar putea oare concepe prin analogie o artă poetică apropiată? O poezie care ar colora cadrul rigid al realului cu nuanțele fugitive ale simțirii; o poezie care ar găsi în același motiv de inspirație, dar la lumina altui sentiment, simboluri deosebite”.⁴

Pentru el natura este statornică și în același timp schimbătoare, priveliștile fiind similare oamenilor. Noutatea poetică pe care o aduce Pillat este tocmai această infuzie temporală, evidentă, mai cu seamă, în volumul *Pe Argeș în sus* unde peisajul se învăluie în aburul amintirii devenind conservator, aproape „istorizant”, similar într-o anumită măsură cu cel din creația sadoveniană. Natura argeșeană este una bogată și roditoare spre deosebire de natura mai săracă a Miorcanilor, cu un aspect de stepă vălurită similară oceanului. Nu lipsește din poezie nici natura primitivă a muntelui ori a Deltei Dunării, cu care poetul luase contact încă din anii copilăriei, în dese expediții pe care le făcuse împreună cu familia Brătienilor, așa cum se poate desprinde atât din mărturisirile proprii, cât și din corespondență. Consider că prin contactul direct cu muntele și cu natura „primitivă”, așa cum îi plăcea să spună, s-a cristalizat acel sentiment al naturii care a rămas o constantă a întregii sale opere:

„Totul era aici ca la începutul lumii. Sufletul meu descoperea astfel obrazul adevărat și ascuns al țării, acela de dinainte de Traian. Cerul de vară își rotea în noapte zodiile ca niște icoane necunoscute bisericilor de azi. Zeii muntelui însă mi se ascundeau. Cu ziua regăseam pe Dumnezeu devale, în mănăstirile vechi, ctitorite de vremi.”⁵

O asemenea natură având ca note dominante puritatea și frumusețea a preluat, după modelul creației noastre populare, imaginea mitologică a raiului: *Vezi raiul e o casă din Muscel/Tot prin livezi de stele sui la el/ O casă albă cu ferestre mici/În care îngerii sunt rândunici*(Mreața).

Acest lucru se poate observa și într-un poem cu titlu semnificativ: *De-o fi să fie raiul*, în care poetul încearcă să identifice imaginea raiului în fiecare dintre anotimpuri. Semnificativă mi s-a părut imaginea toamnei, anotimpul preferat de către Pillat pentru bogăția roadelor. Critica literară a subliniat acest aspect prin opiniile lui G. Călinescu, Dumitru Micu sau Ovid S. Crohmălniceanu, considerându-l pe Ion Pillat un poet al roadelor. Belșugul fructelor și strugurilor sporește și mai mult prin forța amintirii, deoarece minunile „cămării de fructe” sunt percepute cu ochiul poezic al copilului: *Mă prinde amintirea în vânățul ei fum/ Prin care cresc pe poliți și rafturi ca pe ruguri/Arzând în umbră piersici de jar și-albaștri struguri/ Și pere de-aur roșu cu flăcări de parfum* (Cămara de fructe).

Pillat se dovedește și un poet al interioarelor prin zugrăvirea unor obiecte de artă: tablouri, statui, scoarțe oltenești: *Se cern garoafele lui Luchian/ Sângerate cad din rama lor/ Florile unui chilim oltean/ Sperioase păsări se înalță-n zbor* (Interior). În poezia lui există o legătură a omului cu pământul, ideea statorniciei fiind subliniată prin simbolurile copacului și al rădăcinilor. Pădurea de fag din Valea Mare, cu trunchiurile ei albe, are aspectul unui adevărat templu, la fel ca în poemul lui Baudelaire: *Correspondence*. Argeșul, Izvoranii, Valea Mare, Valea Popii, Goleștii, Râul Doamnei reprezintă reperele fără de moarte ale unui topos mitic, toposul copilăriei. Această legătură a omului cu natura este sugerată și prin muncile specifice fiecărui anotimp, așa cum se desprind și din ciclul *Calendarul viei: Aceste lucruri simple ce*

---

veșnice îmi sunt/

Ce sfântă bucurie descoperi pe pământ(

Mărțișor).Interesul pentru muncile agricole corelate anotimpului face din Pillat un veritabil descendent al lui Alecsandri, așa cum îl considera Eugen Lovinescu.

Acestor peisaje de la Florica, Miorcani, Izvorani ori Cloșani li se adaugă în anii maturității creatoare și cele însorite al Coastei de Argint din străvechiul Dionysopolis ori limpezimea de cleștar a mării în care se află insula și templul grecesc.

Tot pentru ilustrarea ideii de perenitate am abordat un concept cheie al creației pillatiene: *Tradiționalismul*, în capitolul cu acest titlu. Inițial am subliniat contribuția lui Pillat în calitate de teoretician al conceptului și colaborarea lui la revista "Gândirea" cu o serie de articole și poezii. Într-o conferință intitulată „Tradiție și modernism”, ținută în anul 1927, poetul făcea distincția între „tradiția vie”, dinamică și cea „osificată” și sterilă. În concepția lui tradiția reprezintă latura transmisibilă a trecutului, manifestată prin legăturile cu vatra străbună din ținutul argeșean și cel moldovenesc:

„Dacă trupește m-am născut la București, sufletește sunt produsul corcit al dealului de la Florica, al podgoriei din preajma Argeșului piteștean, cu stepa ondulată din marginea Prutului, cu pământul negru de la Miorcanii Dorohoiului”⁶

La nivelul poetic tradiționalismul este ilustrat prin volumele: *Pe Argeș în sus*, *Bătrânii*, *Satul meu*, *Biserica de altădată*, *Limpezimi* pe care critica literară le-a considerat, pe bună dreptate, partea cea mai rezistentă a creației pillatiene. În aceste volume poetul înfățișează *trecutul, natura și credința*, trei elemente fundamentale ale specificului nostru național, după cum am subliniat. Legăturile lui Pillat cu Florica, Miorcanii și Balciul constituie expresia vie a tradiționalismului. Față de ținutul argeșean al copilăriei poetul își arogă veleități de adevărat „ctitor”.Titlul volumului *Pe Argeș în sus* face trimitere directă la balada populară *Meșterul Manole* și la mitul creației, poetul identificându-se cu meșterul Manole, prin recuperarea trecutului și înălțarea lui la rangul poetic. Spațiul este unul sacral, identificat prin prezența a două râuri(Argeșul și Râul Doamnei) și al unui vârful de munte, albit de ninsori: *Las altora tot globul terestru ca o minge/ Eu am rămas în paza pridvorului străbu/Ca să culeg cu ochii livezile de prun/ Când alb Negoii de ceruri se atinge(Ctitorii).*

.

În concepția poetului tradiția reprezintă ”trecutul viu”, așa cum numea inspirat un ciclu al volumului mai sus menționat în care Pillat evoca figurile bunicului și bunicii precum și casa părintească străjuită de plopi, o casă cu pridvor și cu „chilimuri” sugerând deschiderea spre lume. Până și drumul spre această casă devine o cărare sacră ce duce spre templu. Tradiționalismul este sugerat chiar prin titlurile unor poeme: *Odaia bunicului*, *Ochelarii bunicii*, *Comoara*, *Copil de-odinioară*, *Cina cea de taină*. Aceeași tradiție este urmărită și în volumul *Satul meu*, prin evocarea Miorcanilor lipsită însă de nota sentimentală, într-o manieră aproape impersonală, obiectivă. Și totuși volumul se impune prin forța evocării și condensarea mesajului poetic: *Sunt satul cel adevărat, ce-l unde/N-au casele nici poartă, nici ferești/ Mă calci și pasu-ți dă să se scufunde/ Și timpul sun-a gol când mă găsești.*(Cimitirul).

Ea este întregită cu imaginea spiritualității românești ilustrată după modelul „Epigonilor” în volumul „Bătrâni”, prin evocarea unor figuri memorabile ale literaturii noastre vechi aparținând inclusiv perioadei pașoptiste: Dosoftei, Ghenadie Cozianul, Ienăchiță Văcărescu, Dinicu Golescu, Anton Pann, Eliade, Cîrlova, Alexandrescu, Bolintineanu, Mureșanu și Alecsandri.

Aceeași legătură a omului cu pământul este sugerată și în volumul *Limpezimi* prin ciclurile *Calendarul viei* și *Elegii*. Prima din seria elegiilor se intitulează *Cloșani* și poate că investigarea ei amănunțită reprezintă cea mai importantă dintre contribuțiile personale ale lucrării. De la început am arătat modalitatea în care poetul a reușit să valorifice elementele locale vizitând ținutul Cloșanilor unde mătușa sa, Pia Brătianu, căsătorită cu unul dintre boierii Alimăneșteni, avea un conac. Cunoscând bine zona mi-am putut da seama că poetul a pornit de la câteva elemente reale pe care le-a evocat nostalgic, gândindu-se că nici ele nu vor rezista timpului: portul popular, cântecul, credința. Criticul Alexandru Dima considera poemul printre primele 50 de poezii care ar trebui să figureze în orice antologie a poeziei lui Pillat. Noi am socotit că poezia reprezintă un model atât pentru ilustrarea laturii tradiționaliste, cât și pentru inserția timpului în peisaj și a întregului proces de creație pillatian, perceput aici ca o vrajă: *Fluier ciobănesc și Motru, râu și suflet, ce descântec/N-a trezit în pacea serii urmurând același cântec?/ Ce descântec curge-n mine?Cum se face?...Se desfac/*

Cunoscutele privești în bîtrînul tău conac./ N-am mai fost aici și totuși mi-amintesc de altădată/ Și îmi aflu cu mirare țara mea adevărată/ Cum descoperă copilul basmul presimțit de mult(Cloșani).

Cu toate că Pillat știe să ridice chiar elementele izolate la nivelul poetic, am evidențiat faptul că el nu rămâne prizonier al localismului de la Florica, Miorcani ori Cloșani fiind mereu în căutarea de noi reședințe, prin care să-și lărgescă granițele poetice. Chiar dacă are un „ton artificial,” după cum remarca G. Călinescu, volumul *Biserica de altădată* se înscrie pe linia ortodoxismului promovat la revista „Gândirea” la care Pillat a fost un fidel colaborator. Dar poezia lui nu este una mistică având ca centru de greutate ciclul „Povestea Maicii Domnului” a cărui acțiune este transpusă, după modelul colindelor, în spațiul românesc, la Muscel, fapt care l-a determinat pe Ovidiu Papadima, un valoros cunoscător al tradițiilor și mitologiei noastre populare, să considere că poetul se apropie de folclor cu ochii unui pictor și cu spiritul”laic al unui estete”.

Cert este că, fiind un mare iubitor de poezie, Pillat a căutat-o pretutindeni încercând să immortalizeze locurile de care se simțea legat sufletește, după cum recunoștea prietenul său de o viață, Vasile Voiculescu. După ce și-a stabilit o reședință la Balcic a scris un volum de poezii cu acest titlu despre localitatea românească din peninsula Caliacra, devenită o punte de legătură cu peisajul Greciei. Se poate observa că poezia lui Pillat a evoluat sub forma unor cercuri concentrice, așa cum sunt cercurile din trunchiul unui copac, marcându-i vârsta. Așadar tradiționalismul lui Pillat a avut un spirit novator contribuind la o revigorare a poeziei, după cum poetul însuși recunoștea:

„Mărimea unui poet se poate măsura în puterea lui de a întineri și de a duce mai departe, scoțând-o din litera moartă a cărților și transportând-o în sufletul viu al vremii, tradiția literară a vieții sale.”⁷ Prin urmare inclusiv trecerea de la tradiționalism la clasicismul mitologizant poate fi percepută ca o tentativă firească de lărgire a acestor granițe.

Capitolul intitulat *Neoclasicismul și poezia pură* are, așa cum arată titlul, două părți distincte, cuprinzând volumele din ultima etapă a creației sale considerată clasică

---

sau neoclasică: *Caietul verde*, *Țărm pierdută*, *Scutul Minervei*, *Umbra timpului*, *Împlinire și Cumpăna dreaptă* (*Drum ascuns*). Contactul efectiv cu spațiul elen s-a petrecut în anul 1927 când poetul a făcut prima vizită în Grecia., cu toate că elemente mitologice existau în poezia pillatiană încă din poemele primei etape. În căutarea unor surse de inspirație, ca și a modalităților noi de expresie, Pillat a descoperit cadrul solar în care valorile adevărate par fără de moarte, etapa deplinei maturizării artistice. Volumul *Țărm pierdută* consfințește triumful clasicismului. De acum poetul râvnește la „tiparele de azur” prin care poate intra în contact cu eternul. Coloanele de la Sunium, muntele Himet, Dafni sau teatrul antic de la Epidaur devin niște simboluri ale eternității determinându-l pe poet să recunoască:

„Descoperirea Helladei și a artei sale, a sculpturii eline și a templului grec în special a fost un eveniment capital în viața mea. Îndrăznesc să cred că am trăit-o cu o proșpețime și un entuziasm mai aproape de acela al unui contemporan al Renașterii decât al unuia din epoca noastră.”⁸

Armonia și echilibrul devin trăsăturile fundamentale ale creației poetice, contactul cu Grecia sugerând împăcarea omului cu existența. Peisajul antic este unul de esență bucolică, încremenit și inundat parcă de lumina solară. La nivelul expresiei poezia este caracterizată prin cultivarea sonetului, ca formă a perfecțiunii clasice. Prin gustul poeziei cu formă fixă, volumele „Scutul Minervei” și „Împlinire,” alcătuite numai din sonete, reprezintă două posibile coloane ale artei sale de factură clasică, ilustrată prin triumful luminii și al raționalității. Volumul *Scutul Minervei*, care se numea inițial *Sonetele Minervei*, are o semnificație simbolică tocmai prin faptul că poetul și-a ales-o drept simbol pe zeița înțelepciunii, Minerva, cea care poartă lance și scut. Lancea ca și săgeata devine un simbol al iubirii care străpunge inima, iar scutul mijlocul de apărare, rațiunea care înfrânge sentimentul. Volumul cuprinde doar 18 sonete, dar este unul programatic în ceea ce privește ideea clasicității pe care o subliniază tocmai prin încărcătura simbolică a unor personaje din lumea mitologiei.

Atât prin prezența elementelor mitologice cât și prin formula poeziei fixe cultivate, poemele din acest volum au fost considerate o „lecție de clasicism”(Ov. S.

Crohmălniceanu). Se poate constata că Pillat i-a găsit templului grecesc un corespondent în formula sonetului. Cert este că, prin contactul cu Grecia, poezia lui Pillat și-a schimbat înfățișarea și locul „casei amintirii” din etapa tradiționalistă a fost luat de insulă. Și nu e de loc întâmplător faptul că Pillat visa să se retragă la bătrânețe pe o insulă din arhipelagul Cicladelor, așa cum mărturisea fiul său, Dinu Pillat. *Marea, insula, templul și lumina* devin simboluri fundamentale ale acestei etape din creația sa poetică.

Deși am constatat frecvența motivului mării, n-am încercat să-l transform pe Pillat într-un poet acvatic, la modul ostentativ, așa cum a făcut-o într-un studiu pertinent, Al. Cistelean, pierzând însă din vedere anumite aspecte legate de unitatea și organicitatea acestei creații poetice. Trebuie să menționez că marea și lumina rămân două elemente fundamentale ale liricii pillatiene, dar, în viziunea noastră, atât spațiul acvatic cât și cel al luminii sunt subordonate, în cea mai mare măsură, aceleiași teme dominante a timpului.

Prin deschiderea simbolică marea devine în lirica pillatiană o expresie a destinului, „a zădărniceii sentimentului de a fi”(Pompiliu Constantinescu). Elementul terestru și cel acvatic au devenit două principii care se confruntă mereu:

Pe țărmul mării mă înalț: o urnă/În care doar lumină am turnat./Nu plâng, nu chem tot ce-am lăsat în urmă/ Sunt singur pentru jertfă învățat(Alesul).

Adept al permanentei inovări, poetul a experimentat formule noi, așa cum este cea a „poemul într-un vers,”ca o retragere a poeziei spre punctul său de origine(regressus ad uterum), realizând o premieră la nivel european, semn că era la curent cu ultimele noutăți în materie de poezie. Aceste poeme, contestate de o bună parte a criticii, reprezintă o formă condensată a poeziei și unele chiar au o asemenea încărcătură poetică. Poemele sunt expresia maturității creatoare ducând versul până la limita maximală de concentrare, la retragerea sa în cochilia tăcerii.

Prin interesul permanent pentru modernitate, dar și prin asimilarea tradiționalismului Pillat a reușit să păstreze mereu o cumpănă dreaptă între cele două importante orientări ale vremii, aflate într-o permanentă dispută.

Asemenea lui Paul Valery, Pillat a rămas pentru lirica noastră modelul creatorului conștient, cu reveniri frecvente asupra organizării operei (a se vedea numărul mare al “testamentelor”), ocupându-se nu numai cu creația propriu-zisă, ci și cu teoretizarea procesului în sine. Dintre numeroasele sale mărturisiri despre felul de a scrie m-a șocat una singură: „Sunt convins că cine încearcă să nu fie sincer cu propria lui inspirație nu poate fi poet. Aceasta nu înseamnă că sinceritatea e suficientă în arta poetică – dar că lipsa ei distruge orice poezie. *Am avut întotdeauna oroare de actul scrisului și mare teamă, lucru mai explicabil, de tipar*”⁹.

Nu credeam că Pillat se poate întâlni în demersul scriiturii cu contemporanul său, Bacovia, care mărturisea un lucru aproape similar:

„Acum scriu rar...Nu mai am elanul și forța de odinioară, nici credința. Sunt loviri de care te saturezi să le repeți pe nicovaia ta. *O strofă ucide mai sigur ca otrava. Vreau să înceteze faza feroce. S-a isprăvit...* Cu cât simți mai sincer, te descompui mai sigur”¹⁰

Așadar și pentru Pillat scrisul reprezenta o operație complexă și chinuitoare și de aceea vorbea despre “cazna lucrului”. În *Mărturisiri* poetul recunoștea că procesul de creație comportă mai multe faze: cea a inspirației (“un fior brusc urmat de o stare de detașare de viață”), dar în această stare nu se putea crea “din cauza vibrării prea mari sufletești” și pentru faptul că poezia nu se sincroniza cu “trăirea celorlalți.” Așadar ea trebuia lăsată să se decanteze “ca un rod deplin în subconștient” și abia după un timp era reluată, în faza “acelei munci dureros de necesare” în care materialul brut se desăvârșea prin efortul creatorului, prin munca de “ajustare verbală a expresiei poetice”, adică prin acel travaliu aspru care-l îngrozea și-l determina pe poet să-și manifeste oroarea pentru actul scrisului.

Momentul desăvârșirii ținea, potrivit poetului, de țelul artei clasice, așa cum recunoștea, pe vremuri, Boileau: “*Cent fois sur le métier remettez votre ouvrage*”.ⁱ

Și poate că tocmai această aspirație spre perfecțiune determină dăinuirea creației peste vreme, ca frizele grecești cântate în „Poeme într-un vers”:

ⁱ

De când îți legi sandala s-au dezlegat milenii. (Friză)

Poetul a făcut acest gest al dezlegării sandalei la vârsta de 54 de ani, cu o notă de seninătate și detașare specifică:

M-a părăsit azi lumea, ca și haina

Uitată colo-n cui,

Și singur stau împărtășit cu taina

Ce n-o pot spune nimănui.

Îmi las toiagul, praful și sandala,

Nici umbră nu mai sunt

Din alt țărâm privesc în zări petala

Luminii ce mi-a fost pământ. (Post-mortem)

Note

---

¹ Însemnare făcută la sfârșitul volumului, pe ultima pagină.

² I. Pillat, *Întoarcere*, Ed. Petre Cătunaru, București, 1928, p.5.

³ „ Spre deosebire și de cei care consideră esențial pentru Pillat tradiționalismul, fie și corectat de modernism, eu cred că adevăratul Pillat nu este acesta, din contră, că poezia și ideile sale dintre mijlocul deceniului trei și mijlocul deceniului patru reprezintă o rătăcire care l-a abătut de la firească și timpuria lui modernitate și din care a reușit să iasă biruitor prin clasicismul senectuții, inspirat acesta de simbolismul unui Jean Moreas ori de un baudelairian dispreț față de mișcarea care sparge formele.,

N. Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, p. 655.

⁴ I. Pillat, *Poezii 1906-1918*, vol. I, ediție îngrijită de Cornelia Pillat, Ed. Eminescu, București, 1983, p. 414.

⁵ I. Pillat, *Mărturisiri*, în *op. cit.* p.69.

⁶ I. Pillat, *op. cit.*, p. 264.

⁷ I. Pillat, *Valery, Rilke și poezia pură*, în *Opere. Proză*, vol. 5, Ed. Du Style, București, 2003, p. 398.

⁸ I. Pillat, *op. cit.*, p. 83.

⁹ G. Bacovia, *Opere*, Ed Minerva, București, 1978, p.424.

¹⁰ I. Pillat, *Mărturisiri*, în *op. cit.*, p. 281.